

Sverige behöver ny instans som utreder forskningsfusk

Ett uppmärksammat fall av påstått forskningsfusk vid Karolinska institutet illustrerar bristerna i den svenska hanteringen av dylika ärenden. Vetenskapsrådet med sin nära koppling till universiteten är olämpligt för utredning av forskningsfusk. En lösning kunde vara att inrätta en fristående instans eller utredningsgrupp med anlitan- de av utländsk expertis. Förebilder kan hämtas från USA. Regeringen och dess forskningsminister har ett övergri- pande ansvar för att nå en lösning på dessa frågor.

Under senare tid har oredlighet i forskningen, forskningsfusk, debatterats allt mer, inte minst efter de omfattande fuskskan- daler som avslöjats i Norge, Sydkorea och Tyskland. Också Sverige har drab- bats av en skandal: Vetenskapsrådet be- dömde i maj 2006 att en väletablerad forskare vid Karolinska institutet »brutit mot god vetenskaplig sed«. Att såväl påtala och utreda oredlighet i forskning- en som att ställa de ansvariga till svars är självklarheter. I verkligheten är dock ge- nomförandet komplicerat och veten- skapssamhället mycket illa rustat. Han- teringen av det svenska fallet ger upp- hov till en mängd frågor men tyvärr knappast några svar.

Oredlighet i forskningen tycks idag, om man skall tro rapporteringen i massme- dierna, vara en vanlig företeelse som spridit sig som en löpeld över världen. Forskarvärlden är en del av vårt samhäl- le, och att oegentligheter förekommer också där är väl snarast naturligt – också forskare är människor. All forskning är inte alltid god vetenskap och inte alltid

fri från slarv eller misstag. Enligt vår mening utgör dock avsiktligt forsk- ningsfusk en mycket liten del av den to- tala forskning som utförs idag.

Naturligtvis skall oredlighet i forsk- ningen påtalas och grundligt utredas, och de som agerat felaktigt skall ställas till svars. Utredning av fusk inom forsk- ningen kan synas enkel och problemfri men är naturligtvis en grannliga uppgift som måste skötas med största noggrann- het. Detta ställer stora krav på de myn- digheter som har att handlägga ärende- na. Vid sidan av ett självklart krav på kompetens är de utredande personernas ojävighet och oantastlighet av funda- mental betydelse.

Med den avakademisering vi ser av vetenskapssamhället – där kunskap och intellektuell debatt snabbt ersätts av en ständig jakt på anslag, hets att publicera, ytliga bedömningar baserade på impakt- faktorer, kommersialisering, patente- ring av resultat, ökande administration och en knivskarp konkurrens – kommer oredlighet i forskningen med all sanno- likhet att öka. Är vi forskare – och sam- hället – rustade att hantera detta?

Professor Lars Werkö ger i sin artikel

»Utredning av forskningsfusk« [1] ett illustrativt exempel på svårigheten att utreda eventuellt forskningsfusk. Två framstående engelska kliniker och fors- kare genomförde, i enlighet med regler och riktlinjer, en studie på prematura barn, men kom efter hand att i ett acce- lererande tempo anklagas för oegentlig- heter. Mer än tio år senare och trots att

starka motbevis framkommit är de två ankla- gade ännu inte ren- tvådade från vad som före- faller vara ogrundade beskyl- ningar. Werkö be- tonar att »både för de miss- tänktas och för vetenska- pens skull måste misstanke om forskningsfusk utredas snabbt och kompetent så fort de väcks och inte av tillfälligt inrättade kommittéer eller grupper«.

I hjärt kontrast till den förhoppning- en står det svenska »fusk«-fallet, där så- väl Karolinska institutets som Vetens- kapsrådets hantering av ärendet väcker många frågor om administrativa ruti- ner, kompetens, ojävighet och förståelse av den verksamhet man satt sig att bedö- ma. Internutredningar på Karolinska institutet åren 2002–2003 följda av en »omfattande« utredning i Vetenskaps- rådets regi åren 2004–2006 ledde slutli- gen till att Vetenskapsrådet bedömde att den tidigare professorn brutit mot god vetenskaplig sed samt att Karolinska in- stitutets rektor slog fast att »det är inte möjligt att känna förtroende för ... som vetenskapsman« [2].

Vetenskapssamhällets dom är sten- hård och med största sannolikhet orubb- lig. Forskaren är stämplad som fuskare såväl inom akademien som i massme- dierna. Men är detta ett fall i likhet med fusksandalerna i Sydkorea och Norge, där de utpekade faktiskt erkänt sin skuld? Och, är det någon som bryr sig?

Vi har under flera år följt »fusk«-fallet vid Karolinska institutet. I affären finns

Fru Justitia vakar över att allt går rätt till.

Foto: Michal Mañas

MATS ULFENDAHL

professor, institutionen för klinisk neurovetenskap
mats.ulfendahl@ki.se

BO RYDQVIST

professor, institutionen för fysio- logi och farmakologi; båda vid Karolinska institutet, Stockholm
bo.rydqvist@ki.se

privatekonomiska stridigheter, akademisk konkurrens, brutna kärleksförhållanden, polisanmälningar om stöld och dödsfall, och mycket annat, som lett till en lång rad anmälningar mot den tidigare professorn. En genomläsning av handlingarna väcker betydande oro beträffande saklig grund i anmälningarna. Material till en forskarsåpa saknas inte, och hade det hela inte haft så oerhörda konsekvenser för de inblandade skulle det nästan vara komiskt.

Till grund för Vetenskapsrådets bedömning ligger främst ett utredningsarbete utfört av tre svenska sakkunniga [3]. Efter att noga, punkt för punkt, ha studerat de sakkunnigas utlåtande ingav vi i februari 2006 [4] en skrivelse till Vetenskapsrådet, där vi bemötte de ofta svepande formuleringar och grundlösa omdömen som fördes fram.

Exempelvis är en kärnpunkt i Vetenskapsrådets utlåtande att det inte kunde fastställas att forskarens publicerade djurexperimentella studier verkligen går att genomföra (något som Karolinska institutets internutredning tidigare slagit fast var omöjligt). Förvånansvärt enkelt kan detta centrala argument avvisas: en litteratursökning på »rat temporomandibular joint« visar på studier, rapporterade i internationella vetenskapliga tidskrifter, som gjort precis det som internutredare och sakkunniga hävdar är ogenomförbart [5, 6]. Har utredare och sakkunniga bara varit inkompetenta eller har viljan att söka sanningen saknats?

Enligt vår mening har man på intet sätt kunnat bevisa någon form av uppsåtlig oredlighet från den anklagade forskarens sida, och man har genomgående valt att föra fram det värsta scenariot trots att det ofta funnits minst lika trovärdiga alternativa förklaringar. Vi varken kan eller skall uttala oss om huruvida de beskylldningar som riktats mot forskaren har någon grund eller ej. Vi kan dock konstatera att såväl ärendets hantering som det material som presenterats av Vetenskapsrådets expertgrupp för utredning av oredlighet i forskning uppvisar avsevärda brister.

Professor Lars Werkö's artikel och frågan om hur forskningsfusk skall utredas blir i ljuset av detta så mycket mer angelägna. Att Vetenskapsrådet med sin nära koppling till universiteten är en olämplig myndighet förefaller allt tydligare. Modellen att universitetet först skall utreda ärendet är inte, tydligt illustrerat i det aktuella fallet, optimal. Att man i de underliggande internutredningarna [7, 8], refererade i massmedi-

erna och utgörande en del i Vetenskapsrådets material, slår fast att det handlar om »forskningsfusk i syfte om egen vinst« ger tyvärr känslan av att de sakkunniga och Vetenskapsrådet kan ha förts in »på rätt spår« redan från början. Sammantaget finner vi att »expertgruppens« legitimitet och oberoende kan ifrågasättas.

Vetenskapssamhället har i sitt kanske största »fusk«-fall misslyckats. Efter fyra år, varav två år i en utredning i högsta instans, sitter vi med en högst tvivelaktig »dom«, som vilar på ett ännu mer diskutabelt underlag. Som vetenskapsmän känner vi en stor oro för vad detta kan leda till. I akademien finns säkert, som på alla andra håll i samhället, en tendens att sopa under mattan. Detta innebär dock inte att det skall vara fritt fram att »döma« någon på mycket svaga grunder. Principen att hellre fria än fälla om det inte finns otvetydiga bevis är väl en fundamental princip i ett rättssamhälle?

Fusk skall inte tolereras, och vi är alla överens om att det måste finnas pålitliga kontrollverktyg för att både motverka och hantera fusk. Men för den som anklagas – och i synnerhet när de som anklagas inte saknar egna motiv – är det oerhört viktigt att det sker en opartisk, saklig och kompetent utredning. Så har inte skett i »fusk«-fallet vid Karolinska institutet. Vår slutsats är att Sverige saknar kompetensen, och kanske också viljan, att professionellt hantera frågor om forskningsfusk.

I en debattartikel i Dagens Nyheter [9] menar professorerna Gisela Dahlquist och Bo Petersson att oredlighet i forskning måste förebyggas genom att ge forskningsetiska frågor väsentligt större tyngd. Man stödjer den uppfattning som faktiskt förts fram också av Vetenskapsrådet, nämligen att utredningar om fusk bör hanteras av en oberoende instans med bättre förutsättningar till objektiv granskning än utredningar bedrivna vid det aktuella universitetet, »där det finns uppenbara intressekonflikter«. Dahlquist och Petersson betonar också att lika viktigt som det är att fälla den som fuskat är det att »fria den som kanske av lokala konkurrenter oskyldigt anklagas«.

En lösning kan vara att etablera en fristående instans alternativt utredningsgrupp. Anlitande av utländsk expertis är sannolikt ett måste med tanke på de jävsförhållanden som lätt uppstår i ett land av Sveriges storlek. Utredning av fusk måste ske skyndsamt, något som starkt betonas i instruktionerna till

amerikanska Office of Research Integrity (ORI) [10], en enhet direkt under Department of Health and Human Services.

Vid misstanke om oredlighet i forskningen anmäls misstanken i första hand till denna myndighet, varefter en preliminär sällning sker. Man begär in ytterligare uppgifter, inledningsvis främst från den som anklagas. Om fallet indikerar »fusk« får universitetet hjälp av specialister, så som Research Integrity Officers, vilkas uppgift är att säkra material/primärdata och göra en professionell utredning. Därefter går ärendet tillbaka till ORI för slutlig bedömning.

Det är väl osannolikt att Sverige har förutsättningar att bygga upp samma omfattande organisation som i USA, men det borde vara möjligt att därifrån hämta förebilder inte endast till en liknande utredningsgrupp utan också till de direktiv som avser definition av begreppen plagiarism, falsifiering och fabricering av data.

För samhällets tilltro till vetenskapssamhället samt för omvärldens förtroende för svensk forskning är detta mycket angelägna frågor. Regeringen och dess »forskningsminister« måste här ta ett övergripande ansvar.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENSER

1. Werkö L. Utredning av forskningsfusk. Myndigheternas ansvar. Läkartidningen. 2006;103:2563-5.
2. Karolinska institutet. Dnr 3327/06-208.
3. Andersson R, Bergenholtz G, Westman-Naeser S. Vetenskapsrådet. Dnr 312-2004-821, 822.
4. Rydqvist B, Ulfendahl M. Vetenskapsrådet. Dnr 312-2004-821, 822.
5. Hutchins B, Spears R, Hinton RJ, Harper RP. Calcitonin gene-related peptide and substance P immunoreactivity in rat trigeminal ganglia and brainstem following adjuvant-induced inflammation of the temporomandibular joint. Arch Oral Biol. 2000;45:335-45.
6. Uddman R, Grunditz T, Kato J, Sundler F. Distribution and origin of nerve fibers in the rat temporomandibular joint capsule. Anat Embryol (Berl). 1998;197:273-82.
7. Karolinska institutet. Dnr 5463/03-629.
8. Karolinska institutet. Dnr 1295/04-608.
9. Dahlquist G, Petersson B. »Vi har fått en forskarkultur som tummar på hederligheten«. Dagens Nyheter. 2006-08-09. p. 6.
10. <http://ori.dhhs.gov/>

Läs mer Se även Medicinsk kommentar på sidan 3288.

Fler debattinlägg på sidan 3294